

O'quvchilarning mustaqil dutor ijodini shakllantirish yollari, dutor mashg'ulotlarida audiovizual materiallardan foydalanish

Dilbar Maxmutovna Berdixanova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarda dutor chalish ko'nikmalarini mustaqil ravishda shakllantirishning pedagogik, psixologik va metodik asoslari yoritilgan. Xususan, dars jarayonida audiovizual materiallardan foydalanishning samaradorligi, o'quvchilarda ijodiy mushohada, musiqiy eshitish, ritmik his, barmoq texnikasi va sahnaviy ifodaviylik qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, dutor ijodining bosqichma-bosqich shakllanish modeli ham tavsiflanadi. Musiqa ta'limining samaradorligini oshirishda audiovizual texnologiyalarni qo'llash dolzarb masala bo'lib turibdi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, dutor ijrochiligi, mustaqil mashg'ulot, audiovizual vositalar, ijodiy tafakkur, musiqiy eshituv, barmoq texnikasi, an'anaviy maqom, metodik tamoyillar, pedagogik texnologiya, ijrochilik madaniyati

Ways of forming independent dutor creativity of students, use of audiovisual materials in dutor lessons

Dilbar Makhmutovna Berdikhanova
Bukhara International University

Abstract: This article covers the pedagogical, psychological and methodological foundations of independently forming dutor playing skills in students. In particular, the effectiveness of using audiovisual materials in the lesson process, the mechanisms for developing students' creative observation, musical hearing, rhythmic feeling, finger technique and stage expressiveness are scientifically substantiated. The model of the gradual formation of dutor creativity is also described. The use of audiovisual technologies to improve the effectiveness of music education is a pressing issue.

Keywords: music education, dutor performance, independent training, audiovisual means, creative thinking, musical hearing, finger technique, traditional maqom, methodological principles, pedagogical technology, performance culture

Kirish. Musiqa ta'limining asosiy vazifalaridan biri o'quvchi shaxsida musiqiy dunyoqarashni shakllantirish, mustaqil ijodiy fikrlash, musiqiy asarlarni ongli qabul

qilish va ularni ijro etish madaniyatini rivojlantirishdan iboratdir. O'zbek an'anaviy cholg'u san'atida dutor alohida tarixiy va badiiy ahamiyatga ega bo'lgan cholg'udir. U nafaqat ijro vositasi, balki milliy ruhiyatimiz, xalqona ohanglarimizning ifodachisi sifatida qadrlanadi. Shu bois o'quvchilarda dutor chalishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, ularda badiiy-ijodiy tasavvurni shakllantirish zamonaviy musiqa pedagogikasining muhim vazifalaridan hisoblanadi.

Bugungi kunda musiqa ta'limining samaradorligini oshirishda audiovizual texnologiyalarni qo'llash alohida ahamiyat kasb etmoqda. Video darslar, audio yozuvlar, interaktiv dasturlar, onlayn mahorat darslari o'quvchilarning mashg'ulotga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytiradi, mustaqil ijodiy izlanish jarayonini faollashtiradi. Dutor mashg'ulotlarida ushbu vositalardan oqilona foydalanish o'quvchining ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirishda samarali metodlardan biri hisoblanadi.

1. Dutor ijrochiligida mustaqil mashg'ulotlarning pedagogik mohiyati

Mustaqil mashg'ulotlar - o'quvchining bilim, tajriba va ijodiy salohiyatini o'zlashtirishda muhim omildir. O'quvchi mashg'ulot jarayonida o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni ijro etibgina qolmay, asar mazmunini idrok qiladi, ohangdagi obrazlar, ritm, dinamika va intonatsiya xususiyatlarini tushuna boshlaydi.

Mustaqil mashg'ulotlarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- musiqiy eshituv va ritmik idrokni kuchaytirish;
- barmoq texnikasini mustahkamlash;
- asar mazmunini san'atkorona talqin qilish;
- ijro jarayonida qiyinchiliklarni mustaqil bartaraf etish.

O'quvchining mustaqil dutor mashg'uloti puxta tizimga ega bo'lishi kerak:

tayyorgarlik bosqichi (bo'sh barmoqlar isish mashqlari),

asarni bo'laklab o'rganish,

asarni sekin tempda takrorlash,

ijroni ifodaviy va san'atkorona takomillashtirish.

Bu jarayonda o'qituvchi yo'naltiruvchi, motivatsion ko'makchi va mahorat namoyon qiluvchi rolini bajaradi.

2. O'quvchilarda ijodiy tafakkur va musiqiy tasavvurni rivojlantirish omillari

Ijodiy dutor ijrochiligini shakllantirishda quyidagi jihatlar muhim:

a) Musiqiy eshitish qobiliyati

Asarning intonatsion tuzilishi, ohang o'zgarishlari, kadensiya, dinamik kontrastlarni aniq eshitish o'quvchining ijodiy fikrlashini faollashtiradi. Buning uchun kuylarni faol tinglash, ustoz ijrochilarni kuzatish samaralidir.

b) Xalq kuy va maqom an'alaridan foydalanish

"Mavrigi", "Shashmaqom", "Buxoro maqom yo'llari" dutor ijodining badiiy manbai sifatida o'quvchining ijodiy dunyoqarashini boyitadi. Ular orqali ijrochi kuy obrazini his qiladi.

c) Badiiy tasavvurni rivojlantirish mashqlari

O'quvchiga asar qahramoni, kayfiyati, rang-barang tasvirlar haqida savollar berish natijada tasviriy obrazlar musiqiy ifodaga aylanadi.

3. Dutor mashg'ulotlarida audiovizual vositalardan foydalanish metodikasi

Zamonaviy texnologiyalar musiqa ta'limini yangi bosqichga olib chiqdi. Dutor mashg'ulotlarida audiovizual vositalar quyidagi shakllarda qo'llanilishi mumkin:

1) Audio yozuvlardan foydalanish

Mashhur ustoz ijrochilarning dator kuylarini eshitish orqali:

intonatsion tozalikka e'tibor kuchayadi,

tembr va tovush chiqarish madaniyati shakllanadi.

2) Video mahorat darslar

Interfret harakati, qo'l panja burchaklari, ushlab turish texnikasi kabi vizual detallarni ko'rish texnikani tez o'zlashtirishga yordam beradi.

3) Metronom va mobil ilovalardan foydalanish

Metronom ritmik barqarorlikni ta'minlaydi, temp o'zgarishlari ustidan nazoratni kuchaytiradi.

4) Onlayn platformalar

Youtube, Coursera, Telegram musiqiy kanal va maktablari tajriba almashish maydoni sifatida katta ahamiyatga ega.

Masalan, o'quvchi «Ufor», «Tanovar», «Munojot», «Samarkand ushshog'i» ijro talqinlarini turli ustozlarda taqqoslashi mumkin.

4. Mustaqil dator ijodini shakllantirish bosqichlari

Bosqich	Mazmuni	Natija
Eshitish va idrok	Kuylarni faol tinglash va tahlil	Tinglash madaniyati shakllanadi
Texnik mashqlar	Barmoqlar harakatchanligini oshirish	Barqaror ijro texnikasi
Asarni bo'laklab o'rganish	Murakkab qismlarni alohida takrorlash	Asar mazmuni ongli tushuniladi
Ijodiy talqin	Ijroda individuallikni namoyon qilish	Shaxsiy ijro uslubi shakllanadi
Sahnadagi ijro	Auditoriya oldida ijro qilish	Sahnaviy madaniyat rivojlanadi

Mazkur bosqichlar musiqiy o'quv jarayonini tizimli tashkil etishga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida media pedagogika musiqiy ta'limning samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Media vositalar, xususan, audio yozuvlar, video mahorat darslar, interaktiv platformalar, virtual studiyalar va raqamli tahrirlash dasturlari o'quvchilarda musiqiy idrok, eshitish madaniyati hamda ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiladi. Musiqa san'atining o'ziga xosligi shundaki, u bevosita eshitish va tasavvur orqali qabul qilinadi. Shu sababli media materiallardan foydalanish musiqa bilimlarini chuqurroq anglash, kuy tuzilmasi, ritm, dinamika, intonatsiya, tembr kabi elementlarni aniq his qilishni osonlashtiradi.

Media pedagogika o'quvchilarning mustaqil ishlash faolligini kuchaytiradi. Masalan, video darslar orqali mashhur ijrochilarning sahnadagi ijro uslubini, qo'l

holati va texnik harakatlarini kuzatish o'quvchi uchun amaliy namuna bo'lib xizmat qiladi. Audio yozuvlarni qayta-qayta tinglash esa eshituv xotirasi va musiqiy tafakkurni mustahkamlaydi. Onlayn platformalarda ustoz va shogirdlar o'rtasida masofaviy muloqot va mahorat darslari tashkil etilishi ham o'quvchilarda motivatsiya va qiziqishni oshiradi.

Shuningdek, media pedagogika musiqiy repertuarni kengaytirish imkonini beradi. O'quvchi dunyoning turli hududlariga mansub asarlarni tinglab, milliy va jahon musiqa merosi bilan tanishadi, madaniy ko'lamni kengaytiradi. Raqamli texnologiyalar ijrochilik jarayonida xatolarni aniqlash va tahlil qilish imkonini yaratadi. Metronom ilovalari, nota tahrirlash dasturlari va virtual cholg'ular mashg'ulotlarning sifatini oshiradi.

Demak, media pedagogika musiqiy ta'limning innovatsion yo'nalishi bo'lib, o'quvchi shaxsida musiqiy savodxonlik, ijro mahorati, estetik idrok va ijodiy tafakkurni rivojlantirishda keng metodik imkoniyatlarga ega.

Xulosa. O'quvchilarda mustaqil dutor ijodini shakllantirish - bu nafaqat ijro texnikasini o'rgatish, balki ularni musiqiy fikr yuritishga, badiiy tasavvur orqali asar mazmunini ochishga yo'naltirish demakdir. Audiovizual vositalardan foydalanish esa o'quv jarayonini yanada jonlantiradi, o'quvchi faolligini oshiradi, individual ijodiy yondashuvni kuchaytiradi.

Shunday qilib, dutor mashg'ulotlarida an'anaviy ustoz-shogird maktabi bilan bir qatorda zamonaviy media pedagogika imkoniyatlaridan foydalanish musiqiy ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. Science and Education 6 (1), 28-34
2. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыке. Scientific progress 2 (6), 940-945
3. КБ Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. Science and Education 6 (1), 49-56
4. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. Science and Education 4 (7), 357-362
5. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использование методов и приёмов музыкальной культуре. Science and Education 4 (7), 107-120

6. КБ Холиков. Музыка как релаксатор в работе мозга и ракурс ресурсов для решения музыкальных задач. *Science and Education* 3 (3), 1026-1031
7. КБ Холиков. Место творческой составляющей личности преподавателя музыки и её роль в обучении детей общеобразовательной школе. *Science and education* 3 (8), 145-150
8. КБ Холиков. Пение по нотам с сопровождением и без него по классу сольфеджио в высших учебных заведениях. *Science and education* 3 (5), 1326-1331
9. КБ Холиков. Значение эстетического образования и воспитания в общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (5), 1549-1555
10. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. *Scientific progress* 2 (4), 370-374
11. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. *Scientific progress* 2 (4), 96-101
12. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучение в общеобразовательной школе. *Scientific progress* 2 (4), 114-118
13. КБ Холиков. Необходимые знание в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 952-957
14. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
15. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
16. КБ Холиков. Методы музыкального обучения через воспитание в вузах. *Academy*, 57-59
17. КБ Холиков. проблематика построения современных систем мониторинга объектов музыкантов в сфере фортепиано. *Scientific progress* 2 (3), 1013-1018
18. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
19. КБ Холиков. Своеобразие психологического рекомендация в вузе по сфере музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (4), 921-927
20. КБ Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. *Science and Education* 4 (7), 206-213
21. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451

22. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. Science and Education 5 (2), 452-458
23. КБ Холиков. Детальный анализ музыкального произведения. Science and Education 4 (2), 1069-1075
24. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. Science and Education 4 (3), 545-551
25. КБ Холиков. Тенденции строгой и детальной фиксации в музыке. Scientific progress 2 (4), 380-385
26. КБ Холиков. Эффективные способы изучения музыкальных элементов в школьном обучении. Scientific progress 2 (4), 108-113
27. КБ Холиков. Природа отношений, регулируемых инструментом возбуждения музыкальных эмоций при коллективном пении. Scientific progress 2 (3), 1032-1037
28. КБ Холиков. Специальный барьер для заключительного этапа каденции как процесс музыкально-технической обработки произведения. Science and Education 4 (7), 345-349
29. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. Science and Education 6 (1), 21-27
30. КБ Холиков. Форма музыки, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. Журнал Scientific progress 2, 955-960